

L'actriu llibertària

Teresa Pons Tomàs, primera regidora a l'Ajuntament de Salt el 19 d'octubre del 1936

Text > GEMMA BUSQUETS ROS

Fotos > ARXIU JAUME PRAT PONS

Una peça de roba és una declaració d'intencions. I per a Teresa Pons Tomàs, ho van ser els pantalons. La seva amiga i companya de fàbrica Lola Abel, que més tard va ser també cunyada seva perquè es va casar amb el seu germà Jordà, li deia que era una «moderna». Perquè entre les treballadores dels telers de la fàbrica Coma Cros del veïnat de Salt, no era una peça d'ús freqüent durant les hores que havien de passar davant l'ordidor; més aviat ho eren les bates. La Teresa encara no ho sabia, però va ser una pionera. Nascuda el 10 d'abril del 1911 al domicili familiar del número 18 del carrer de la Indústria, conegut com el carrer dels Divuit Duros, era la tercera dels quatre germans de can Clarà. Per arrodonir la setmanada, a més dels torns als telers, anava a rentar la roba de Can Pous, que tenien una botiga de queviures. Va ser en Jordà qui li va fer descobrir el gust per nedar: a l'aigua del Ter, a l'estiu, hi feien quatre braçades. Portava pantalons i, a més, era nedadora. Sí que era una «moderna». I encara una tercera característica, per arrodonir tanta *modernitat*: es va apuntar al Centre Obrer Cultural La Floreal per formar part de la companyia de teatre Arte y Amor. Per la Festa Major del 1929, van representar *La mare* de Santiago Rusiñol, però va ser amb

>> Teresa Pons acostumava a dur pantalons en una època en què no eren una peça d'ús habitual entre les dones.

>> A l'estiu, Pons es banyava sovint al Ter.

Terra baixa d'Àngel Guimerà que van aconseguir un èxit força notori, ja que van fer una petita gira. Va ser al teatre on la Teresa, de tarannà independent, va entrar en contacte amb les Joventuts Llibertàries, la branca juvenil de la CNT-FAI. La reputació de la companyia teatral saltenca va arribar també a les pàgines de la publicació *Solidaridad Obrera*, que el 8 de gener del 1936 en va fer la crítica següent: «Iniciaron esta nueva etapa teatral con el drama de ambiente antiguerrista titulado *El poble no vol la guerra*, el cual fue interpretado impecablemente en todas sus partes. Tres obras llevan representadas: tres nuevos éxitos apuntados en su haber. Sirvan éstas de estímulo para que no cejen en el cultivo de un arte que tanto educa y ennoblece». A La Floreal, la Teresa va conèixer qui es va convertir en el seu company de vida: Salvador Piñol Catalán, un dels homes forts de l'anarquisme a les comarques gironines. Enviudat el 1935 de la seva dona anterior, Àngela Peracaula, tenia dues filles a càrrec seu: Àngela i Llibertat.

Què feia la Teresa el 18 de juliol del 1936? Com a militant de la CNT, va participar activament en la vaga a la Coma Cros de finals de juny i principis de juliol. Molt probablement el dia que tot va començar era a La Floreal, amb altres membres de les Joventuts Llibertàries, escoltant la ràdio, pendent del que passava al Marroc. Hi ha una fotografia de la Teresa d'aquells primers dies davant d'un cotxe, segurament requisat. No va vestida de miliciana, sinó que s'ha endiumenjat,

amb un vestit blanc però amb el barret frigi. Està acompanyada de dos nois i una noia. Es van voler fotografiar per encapsular un moment important de la història. Eren membres del Comitè Antifeixista de Salt. Durant la guerra, a la rereguarda, la vida havia de continuar. Per això, el 13 de setembre de 1936, la companyia teatral Arte y Amor va representar l'obra *Sublimitat*, d'Òscar Vanderver, al Teatre Municipal de Girona. Un mes després, Teresa Pons i Tomàs es va convertir en una pionera en esdevenir la primera dona regidora de Salt. Així consta en l'acta de constitució del Consell Municipal de la vila de Salt del 19 d'octubre de 1936. El nou Ajuntament estava format per disset membres: onze de la CNT, entre els quals figurava la Teresa, i sis del Centre Republicà d'Esquerra. L'última vegada que el nom de Teresa Pons apareix en el llibre d'actes de l'Ajuntament és el 20 de novembre del 1936. Va continuar vinculada al teatre i a la Coma Cros, que s'havia col·lectivitzat, però va deixar la vida política després de poc més de dos mesos en el càrrec, i va dimitir com a regidora al desembre, per ocupar-se de les filles del seu company i de la vida domèstica. Piñol era un líder sindical, anava armat amb pistola i coordinava accions amb altres comitès antifeixistes de la demarcació... Teresa Pons portava pantalons i era una moderna, una actriu llibertària, obrera i militant, però era una dona, al capdavant. I com a dona era la que s'havia de quedar a casa. La revolució, per a les dones com la Teresa, encara no havia començat.

El teatre va continuar sent la seva via d'expressió personal. L'estiu del 1937, la companyia Arte y Amor va participar en diferents vetllades benèfiques pels hospitals de sang destinats al front que es feien a La Floreal i al Teatre Municipal de Girona. En l'actuació que van fer el 16 de juliol del 1937, el crític va destacar el paper de la Teresa en un sainet barceloní titulat *Un milonari del Putxet*. En temps de guerra, calien comèdies per sobreviure.

Aquella generació va perdre, però, les ganes de riure. I amb la implicació activa d'en Piñol en aquella utopia revolucionària, el febrer del 1939 va travessar la frontera embarassada, seguint el calvari de milers de republicans. Dins la maleta, les quatre coses imprescindibles i un regal de comiat

dels amos de Can Pous: una camisa de dormir. L'Alina, la filla de la Teresa i en Piñol, va néixer el 16 de juny en una cambra del vell Hotel des Colonies de la ciutat bretona de Vannes. La petita Alina, però, no va sobreviure a les condicions deplorables que els tocava viure als exiliats «allotjats» en una de les naus atrotinades de l'antiga fàbrica de conserves Le Potager, del port de Le Palais, a l'illa de Belle-Île-en-Mer. Piñol es va retrobar amb la Teresa i les seves dues filles al camp de Brens, gràcies a la Creu Roja. A finals del 1941, la Teresa i en Piñol van llogar una vella casa al poble de Durfört e la Capeleta, a vint quilòmetres de Montalban. Va ser l'inici d'una vida junts, menuda i feliç, amb el naixement dels seus dos fills, François, el 1942, i Georges, el 1944. Piñol es va morir a l'hospital de Tolosa l'11 de març del 1947. A Montalban, sola, amb quatre fills i trenta-sis anys, la Teresa va tirar endavant, amb la vitalitat i l'empenta de totes les dones pioneres; aquesta va ser la seva revolució. Mai va tornar a Salt ni a fer teatre. Va morir el 4 de desembre del 1988.

>> Pons durant l'època en què formava part de la companyia de teatre Arte y Amor.